

70-ГОДИШЕН ЮБИЛЕЙ

Навършиха се 70 години от рождението на изтъкнатия български математик проф. дмн Генчо Скордев. Юбиларът е член-кореспондент на БАН и дългогодишен главен редактор на сп. „Математика и информатика“. По този повод е следващият материал, в който авторът разказва свои спомени с исторически характер, свързани с активното му участие в образователните процеси в България по математика и информатика.

ФРАГМЕНТИ ОТ ПАМЕТТА

Генчо Скордев

*Вред или польза действия обуславливается
совокупностью обстоятельств.*

Козьма Прутков

Роден съм на 6 януари 1943 г. в гр. Казанлък. Тогава е било Бъдни Вечер и баща ми, както обикновено, е пеел в хора на близката Кърненска църква „Св. Йоан Кръстител“. Оставали са му две години до края на живота. Майка ми не е създала ново семейство. След смъртта на баща ми тя не е могла да си намери работа дълго време в Казанлък заради фамилията си Скордева (Димитър Скордев, братовчед на баща ми, е бил осъден на смърт от Народния съд). Издържали са ни нейните родители. Тя почина почти 60 години след баща ми. Мир на душите им и на родителите им.

През 1949 г. започнаха дългите години на училището. В началото на Буквара ни имаше едно стихотворение за Сталин, Тито и Димитров. Първото, което трябваше да направим, бе да зачеркнем Тито. Така стихотворението започваше със Сталин, дупка, Димитров. След 4 години началото би било дупка, дупка, Димитров, а след 40 години дупка, дупка, дупка. Такива бяха времената.

В края на средното училище се създадох СПТУ и един ден от седмицата трябваше да ходим на производствена практика. За нашия клас беше определена текстилната фабрика „Д. Благоев“ (бивша „Братя Стайнови“). Аз бях към една голяма машина за пране на вълна. Смяд, кал Втория срок се записах в курс на ДОСО за радиотелеграфисти и повече не беше нужно да ходя на практика. Пак по

това време учех самостоятелно стенография. Това ми помогна като студент, защото тогава нямаше учебници и помощна литература. Участвах и в математическите олимпиади на окръжно ниво. От нашето училище в тях участваше и Стефан Радев. След края на зрелостните изпити започнах работа като общ работник в една консервна фабрика. Мъчех се да чета „Моите Университети“ на М. Горки на руски. Езикът ми беше много труден.

По това време младежите, завършили средно образование, бяха длъжни да отбият военната си служба и след това да се явяват на кандидат-студентски изпити. Аз няхах определени планове за следване. Имаше време да взема решение. Най-вероятно щях да избира някаква инженерна специалност. Стана друго. Получих писмо от Министерство на просветата, от 12 август 1960 г., в което ме уведомяваха, че съм представен от Окръжния съвет „Просвета“ в гр. Стара Загора да кандидатствам за специалността „математика“ в Софийския държавен университет (СДУ). Изпитът по математика щял да бъде устен под формата на беседа и да се проведе на 5 септември в СДУ. Няхах никаква информация кой и кога ме е предложил, а и никой не бе взимал съгласието ми. Години по-късно питах акад. Л. Илиев от него ли е била инициативата за допълнително приемане на групата студенти. Той каза, че не била негова, а тогавашният зам. министър на просветата Ганчо Ганев (по образование математик) го бил информирал.

Реших да кандидатствам. Колко кандидати е имало не знам. Изпитваха ме Любомир Илиев, Алипи Матеев и Димитричка Шопова. Д. Шопова даваше на всеки по една задача и след проверката Л. Илиев и А. Матеев ме препитаха устно по геометрия. От изпита си спомням само Стоян Марков. Той непрекъснато обясняваше на някого решенията на задачите, давани на излезлите от изпита. Малко преди започване на учебната година бяха обявени приетите кандидати, около 20 души. Практически с всички учихме и работихме заедно повече от половин век. Всеки стана добър специалист. Трима предстоеше да станат проминентни фигури – Стоян Марков, Васил Коларов и Петър Кендеров.

В началото на 60-те години във Факултета по математика и физика (от 1963 г. – Факултет по математика, а от 1973 г. – Факултет по математика и механика, ФММ) практически нямаше спецкурсове и семинари. Проф. Ярослав Тагамлицки ръководеше учебен и отделно изследователски семинар и четеше спецкурс. Стоян Недев, Петър Кендеров и аз започнахме там. Наскоро завърналият се от специализация в Московския държавен университет (МГУ) Благовест Сендов организира учебен семинар. В него работеха много от студентите от нашата група: Радостин Иванов, Тодор Боянов, Петър Петров, Васил Коларов, Израел Митрани и др. Проф. Благовест Долапчиев също организира учебен семинар. Там участваха: Любомир Лилев, Стефан Радев, Евгени Христов, Кирил Кирчев, Славчо Славчев и др. След

завършване на втори курс участниците в семинара на Бл. Сендов продължиха образованието си в МГУ, а от семинара на Бл. Долапчиев – в Харков и Ленинград. От семинара на Я. Тагамлицки заминахме за МГУ следващата година. Проф. Тагамлицки се опитваше да ни убеди, че е по-добре да отидем там, след като завършим университета в София. Решението ни да заминем беше правилно. По това време Мехматът на МГУ беше най-добрият факултет по математика в света, а Ленинград и Харков бяха световно известни центрове по математика. Голям шанс за нас беше, че Москва, Ленинград и Харков бяха големи културни средища, а и възможностите за спортуване през дългите зими бяха отлични.

Всички завършихме с препоръка за аспирантура. Един от най-добрите от нашата група, Израел Митрани, се върна преждевременно във ФММ, завърши бързо и емигрира в Израел, а после в Англия. С. Марков и В. Коларов не се върнаха за аспирантура в Москва. Останалите се прибрахме в България и постъпихме в Института по математика на БАН (ИМ). Като отличници бяхме освободени от разпределение. Беше достатъчно да се обадим на личен състав на ИМ и да попълним необходимите документи. През есента предстояха изпитите за аспиранти. Бяха обявени малко места по математика, но акад. Л. Илиев обеща, че всички успешно издържали изпита ще заминат аспиранти. През зимата трябваше да бъдем 6 месеца в казармата. Аспирантският изпит беше в началото на декември. Очакваше се да влезем в казармата след изпитите. При мен се случи нещо неочаквано. От 1 ноември ме мобилизираха в трудова повинност. Никой не ми даде каквото и да е обяснение. Не обърнах внимание и на това, че ми предстои аспирантски изпит в началото на декември. Изпратиха ме в Бригадата на трудови войски в Ст. Загора за разпореждане. Носех един запечатан плик, даден ми във Военното окръжие. Две случайни събития изиграха съществена роля. Първото беше, че пристигнах в Бригадата надвечер. Заведоха ме при дежурния офицер. После разбрах, че бил партийният секретар на Бригадата. Той отвори плика и ме разпита къде съм учил. После промърмори „те са луди“, скъса направлението за Марица-изток и написа нареждане да остана в Бригадата. За съжаление не помня името на офицера. Така започна военната ми служба. Там за пръв път срещнах неграмотни момчета. Не знаех как бих могъл да се явя на кандидат-аспирантските изпити, да не говорим за финалната подготовка за тях. В Бригадата никой не можеше да ми даде толкова дълга отпуса.

Но дойде втората случайност. В края на ноември беше клетвата. За нея пристигна командирът на Бригадата ген. Делчев. Оказа се, че неговият син учи в Ленинград. Интересно си поговорихме. Накрая той нареди да ми дадат две седмици отпуск, за да се явя на изпитите и след това да се върна в строителната лаборатория на Бригадата в Ст. Загора. Така и стана. Другите ми колеги отидоха в школи за за-

пасни офицери. През зимата имаше малко работа в строителната лаборатория. Аз използвах свободното време да чета големите романи на Ф. М. Достоевски.

От есента на 1967 г. започна аспирантурата в Мехмата на МГУ. Обстановката вече беше позната и за нас беше просто продължение. Там се запознах с бъдещата ми съпруга Иванка Стоянова, тогава аспирантка във Физическия факултет на МГУ. В края на 1970 г. или 1971 г. се върнахме в София и продължихме да работим на местата отпреди аспирантурата.

По-нататак ще се огранича накратко с работата ми в образованието.

През 1970-71 г. бе извършена голяма реформа по инициатива на акад. Л. Илиев – интеграция на Софийския университет (СУ) и БАН. Факултетите на СУ и институтите на БАН се организираха в Единни Центрове (ЕЦ). Сътрудниците на институтите добиваха право да преподават във факултетите, а сътрудниците на факултетите – да участват в научните проекти на БАН. Факултетът по математика и институтите по математика и механика на БАН бяха обединени в ЕЦ по математика и механика (ЕЦММ). При тях интеграцията бе пълна. Катедрите на ФМ и секциите на институтите бяха закрити. Създадени бяха сектори по основните направления на математиката, информатиката (според класификацията на акад. Л. Илиев) и механиката. Факултетният съвет на ФМ и Научният съвет на ИМ бяха закрити и заменени от Научен съвет на ЕЦММ. Паралелно бе реформирано обучението по математика във ФМ. Според сегашната терминология бе въведена бакалаварска (три и половина години, блок А) и магистърска (една и половина година, блок Б) система на обучение. За подготовка на учители по математика (след блок А) бе създаден блок Д (година и половина). Накрая, за аспирантура – блок С и блок Д.

Броят на студентите значително се увеличи. Лекциите се четяха на потоци от по стотина студенти, а групите за упражнения бяха най-много от по 15 студенти. Бяха нужни много преподаватели. Те дойдоха от ИМ. Бяха нужни и много помещения. Факултетът се премести в сградата на Партийната школа (бившия френски колеж). В двора бяха построени бараки. Писменните изпити по математика бяха премахнати и заменени с текущ контрол и домашни работи. Това беше едно от най-дискутираните нововъведения. Огромната организационна работа беше ръководена от декана Благовест Сендов. Новата система се обясняваше и дискутираше на многобройни събрания. Не се мина и без съпротивление. На едно събрание акад. Б. Петканчин каза, че не разбира дали новата система е полувисше образование или висше полуобразование. Той се пенсионира наскоро след това. Бе наследен от младия и енергичен Грозю Станилов, току-що заварнал се от ФРГ, където е бил Хумболтов стипендиант при известния геометър Клингенберг.

Първите години на новата система бяха бурни. Дали привлечени от нея или и по други причини – например навлизането на компютрите – във ФММ имаше много студенти, не малко от тях бяха много добри. В магистърската програма продължаваха най-добрите. Всеки си имаше научен раководител. Това беше възможно поради големия научен потенциал на ИМ. В края на първата година на новата система нашият факултет бе на едно от първите места по успех в университета, а преди това е бил винаги на едно от последните. Новата система просъществува до 1988 г. Сега навсякъде са въведени магистърски и бакалавърски програми. Идеята на Л. Илиев за ЕЦ е актуална и днес.

Не всички сектори имаха достатъчно сътрудници. Фрапиращо беше положение-то в сектор „Обучение по математика“ (ОМ), който се занимаваше с подготовката на студентите от учителската специалност (блок Д). През 1973 г. за това разговаря с мен П. Кендеров (тогава партийен секретар на ЕЦ) и ми каза, че ръководството на ЕЦ смята да потърси хора от другите сектори, които да започнат да работят в сектор ОМ. Аз бързо реших да опитам. Познавах ръководителя, проф. А. Матеев и основната фигура в сектора – Иван Ганчев, който ми беше водил добри упражнения по елементарна геометрия. Едновременно в сектора се прехвърлиха Анани Лангов, добър синтетичен геометър, и Димитричка Шопова, опитен преподавател. Започна се сериозна работа по създаване на нови учебни курсове и стажове (хоспитиране) на студентите, бъдещи учители по математика. Значително се подобри съставът на сектора с прехвърлянето в ОМ на Любомир Давидов, Иван Тонов, Теодоси Витанов, а по-късно и Диана Раковска (при тези прехвърляния Радослав Павлов, тогава партийен секретар на ЕЦ, изигра съществена роля). Беше създаден отличен работен колектив. Появиха се добри студенти, които завършваха с дипломна работа. От 1982 г. до 1988 г. бях ръководител на сектора. Паралелно се появи нов ангажимент. От 1983 г. до 1989 г. бях декан на Факултета. По това време настъпиха някои промени. За учителските професии се въведоха двойни специалности. За нашия факултет се предлагаше „учител по математика и физика“, а за Физическия факултет – „учител по физика и математика“. По предложение на Факултета се създаде специалност „учител по математика и информатика“. Специалността „учител по математика и физика“ не бе създадена. Но броят на студентите драстично намаля. Тогава казвах, че по време на кандидат-студентската кампания в нашия факултет две места за студенти се борят за един кандидат. Започна се борба за очевидно назрялата нужда от специалност „информатика“. Въпросът беше къде да се появи тя – в нашия факултет или в политехниката. Накрая се създаде университетска специалност „информатика“ във ФММ. Това привлече значителен брой студенти в нашия факултет. Започна се подготовка за въвеждане на елементи на информатиката в училище. Студентите от педагогическата специалност трябваше да бъдат

подготвени за това. В сектор ОМ се създаде група от специалисти по информатика под ръководството на Божидар Сендов. Групата се организира в лабораторията ЛАСО (Лаборатория по автоматизирани системи на обучение). В ЛАСО започна създаването на компютърна система по елементарна геометрия – предшественик на Cabri. Редица идеи бяха съвсем нови. Липсата на подходяща техника и изолацията провалиха този прекрасен проект.

Факултетът се преименува във ФМИ (Факултет по математика и информатика), а секторът – в ОМИ (Обучение по математика и информатика). Появи се и нов ангажимент за мен – главен редактор на списанието „Обучение по математика“ (сега „Математика и информатика“) на Министерство на просветата. С група ентузиазирани колеги започнахме и реализирахме сериозно подобрение на списанието – тематично и полиграфско. Важни фактори бяха Йордан Табов и Чавдар Лозанов, както и секретарката на редколегията Ани Тарсанкова. Съществено обстоятелство беше, че главният редактор на сп. „Математика“ Руси Русев стана член на нашата редколегия, а аз – член на редколегията на „Математика“. В редколегията на сп. „Математика“ израстна и бъдещият ръководител на ОМИ – Кирил Банков. Беше бурното време на Перестройката. В списанието ОМИ вече не се публикуваха уводни статии след всеки от многобройните партийни пленуми и конференции. Важно обстоятелство се оказа и избирането ми за Зам. председател на СМБ. Това позволяваше да се използва авторитета на тази голяма организация за подобряване на математическото образование. От многото ще спомена само две инициативи на СМБ.

Успешно бе организирана международна конференция по образование по математика и информатика. В нея участваха редица видни специалисти от чужбина, между които акад. А. Д. Александров и топологът М. М. Постников. След острата критика на акад. Л. С. Понтрягин на реформата на математическото образование в СССР, ръководена от акад. А. Н. Колмогоров, редица известни руски математици започнаха да се занимават и с проблеми на образованието по математика в училище. А. Д. Александров беше един от тях. М. М. Постников бе писал интересни критически статии. И двамата бяха много интересни личности. А. Д. Александров бе не само известен учен и организатор на науката, но и виден съветски алпинист. С някои участници в конференцията направихме екскурзия до Платото и х. „Алеко“ на Витоша. Оставаше малко време до спирането на лифта. А. Д. Александров заяви, че няма да тръгне преди да се е качил на Черни връх. Никой не можеше да го убеди (той беше вече над 80-годишен) да се върне с групата. Ние тръгнахме, а той се качил на върха с Т. Витанов. В София се прибраха късно вечерта. А. Д. Александров беше доволен, че е покорил още един връх. Ние ги очаквахме с нетърпение. А те преживели още едно приключение. По това време имаше режим

на тока и асансьорите в блока не работеха. Но без проблеми се качили по тъмното стълбище. А. Д. Александров беше в добро настроение. Съобщи ни, че е преживял и гражданската война, и голямата война, и не може лесно да бъде впечатлен от подобни неща, а сега най-добре би му подействала една водка...

М. М. Постников бе известен и с енциклопедичните си интереси и познания. Той популяризира идеите на руския енциклопедист Морозов за предатировка на историята. Негов известен последовател стана математикът А. Т. Фоменко. Извън програмата на конференцията М. М. Постников изнесе лекция по датиране в историята (по идеи на руския енциклопедист Морозов). Може би тази лекция подтикна Й. Табов да започне по-късно занимания в тази област. Организацията и успешното провеждане на конференцията в курорта Юндола биха били невъзможни без помощта на София Димитрова, Любомир Давидов и Теодоси Витанов.

Втората мащабна работа бе създаване на стандарти по математика и информатика за училище. Въпреки положените усилия такива не се появиха. Това стана доста по-късно.

Дойде и 1988 г. Тогава бе разрушен ЕЦММ. Възстановена бе структурата на Факултета и Института. Създадени бяха катедри. Избрани бяха ръководителите им. Създаден бе Факултетен съвет. Беше трудно време. Важна роля в този процес бе поета от Паруш Парушев (тогава партиен секретар на ЕЦММ, а сега виден баптистки теолог) и от Чавдар Лозанов (тогава партиен секретар на ФМИ). Сериозна работа свърши секретарката на Факултета Красимира Томова. Съществена трудност бе, че от 1971 г. Факултетът почти не беше получавал щатни бройки и нямаше достатъчно сътрудници, за да се попълнят катедрите. Акад. Л. Илиев оказва съществена помощ. Той предложи група от 20-ина сътрудници на ИМ, по тяхно желание, да се прехвърлят на щат във ФМИ и уреди формалностите с БАН. По този начин катедрите се попълниха. По-късно бяха прехвърлени още сътрудници на ИМ във ФМИ. При създаване на катедрите аз напуснах катедрата ОМИ. Неин ръководител стана А. Лангов. Реших през оставащото ми време да се занимавам с математика, а и да имам повече време за семейството си. Отказах се да се кандидатирам за Зам. председател на СМБ. Една година СМБ беше с двама Зам. председатели – Петър Бърнев и Петър Кендеров. На следващата година избрах изключително подходящият Стефан Додунеков. Тогава Чавдар Лозанов оглави редколегията на ОМИ. За следващия мандат декан стана Боян Димитров.

И накрая.

Животът протича в рамките на политическата и културна система на обществото и семейната среда. В редица моменти случайността се намесва. Съществени са хората и връзките между тях. За мен беше голям шанс, че попаднах в групата на

извънредно приетите във Факултета през 1960 г. Те бяха мои състуденти в София и СССР, колеги в ИМ и ФМИ, а и приятели. Ние си помагахме, съревновавахме се и взаимно се мотивирахме. На тях искам да изкажа благодарност. Вечна памет на многостранния талант Димитър Димитров, на проф. Радостин Иванов и доц. Тодор Боянов. Поклон пред паметта на акад. Любомир Илиев, акад. Стефан Додунеков и на проф. Петър Бърнев, доц. Любомир Давидов и Красимира Томова. Почти всички други от групата – Васил Коларов, проф. Евгени Христов, проф. Израел Митрани, проф. Кирил Кирчев, проф. Любомир Лилов, акад. Петър Кендеров, доц. Петър Петров, доц. Славчо Славчев, чл. кор. Стефан Радев, проф. Стоян Марков и проф. Стоян Недев вече навършиха 70 години. Желая им дълъг и пълноценен живот. И да не се забравяме!

Благодаря на всички колеги от Института, Факултета и СМБ, които са ми помагали. Благодаря на семейството ми за търпението и подкрепата. Благодаря на Сава Гроздев, че ме стимулира да напиша горните редове.

януари 2013 г.

Г. С. С.